

der i 1653 er forpagter på Jullingsholm og optræder som Anna Thotts fuldmægtig i tingsvidnet af 29. november, og den Th. Bertelsen i Forsomho, som Henrik Thotts fuldmægtig på egnen, Laurids Pedersen i Gårde, i 1665 stævner for en sum penge, som han skylder til jomfru Anna Thott.

Henrik Thott var fra 1648 til 1657 lensmand på Bergenhus i Norge og senere stiftslensmand først over Århus amt og senere over Holbæk amt.

Han blev som så mange andre adelsmænd fuldstændig ruineret af Svenskekrigen og måtte på grund af gæld efterhånden gå fra alt sit gods, der foruden ovennævnte havde bestået af Boltinggård i Gudme herred, Skårupgård i Ø. Lisbjerg herred, Keldkær i Tørrild herred, Hastrup i Nørvang herred og det halve af Bjørnsholm i Slet herred.

Til sidst måtte han søge kongen om en nådegave til livets ophold. Han havde 5 børn, der alle døde ugifte. De fire døde tidligt, og han overlevedes kun af en sindsyg datter.

J. Møller Kristensen.

Kilder: Lundenæs lensregnskab 1653 med bilag. Kanc. Brevb. 1635, s. 136; 1637, s. 89 f, 170, 810; 1642, s. 17 ff, 124.

IVER WIND OG VARDE JACOBI KIRKES STORE LYSEKRONE

Varde Sct. Jacobi kirke har flere smukke malmlysekroner. Den største og smukkeste hænger i skæringspunktet mellem skibet og korsarmene. Kronen har tyve arme, hvis indre dele ved fastgørelsen er udformede som skæggede mandsfigurer.

På kronens nederste kugleformede del ser man indgraveret bogstaverne I. W. og H. S. samt årstallet 1642.

Inskriptionen på den underste kugle i lysekronen.

Desuden ses et alliancevåbenskjold med et ægtepars våben, mandens til heraldisk højre, dvs. til venstre for beskueren, og fruens til den anden side. Mandens våben viser et hestehoved og fruens en lilje.

I »Vardensersamfundet«s majnummer 1969 har jeg tydet inskriptionen som gældende det adelige ægtepar Iver Wind og fru Helvig Skinkel.

Windernes våbenmærke er et sort hestehoved med sølvbidsel og tømme i gult felt, Skinkelernes en blå lilje i hvidt felt, begge i overensstemmelse med våbnerne i lysekronen. Når hertil føjes, at ægteparret 1642 ejede Nørholm med dertil hørende bøndergods på Vardegnen og havde fået halvdelen af Varde vandmølle, kan

der ikke være tvivl om, at denne tydning er rigtig. Imidlertid vil jeg gerne uddybe oplysningerne lidt og fremsætte en hypotese om grunden til, at Wind skænkede lysekronen.

Iver Wind er søn af Jakob Wind til Grundet og hustru Else Høg. I sin ungdom uddannede han sig på langvarige udenlandsrejser og var netop på en sådan, da Kalmarkrigen udbrød. »Og der jeg fornam, at der begyndtes krig mellem Danmark og Sverrig, formentlig jeg billig mig pligtig at være at tjene næst Gud min herre og konning og mit fæderneland og lod derfor al peregrination falde og drog hjem«, skrev han. Han blev ansat i kancelliet, men blev jævnlig sendt på udenlandsrejser. Den længste og farligste gjaldt storfyrsten af Moskva, og »efter mange periculer og farer, navnlig blandt nogle tusinde oprørske hoveder, som hos dem kaldes casacher«, og hvor han var under beskyttelse af 500 ryttere og 1000 fodfolk, kom han efter 16 måneders forløb hjem igen. Ked af »daglig hoftjeneste og opvartning«, giftede han sig 1620 efter sin »kære moders og andre gode venners råd og samtykke« med Helvig Skinkel og søgte ro på Grundet. Men det varede ikke længe. 1624-45 virkede han som rigets øverste sekretær, blev 1644 rigsråd, 1648 ridder og deltog i Kristian IVs sidste krig om bord på »Trefoldighed«. I det hele taget sluttede han sig nær til kongen, som han også var med i Skåne.

Han var blevet lensmand i Norge, hvor han havde et par godser, men byttede 1637 lenet med Lundenæs. Herfra kunne han lettere føre tilsyn med Nørholm, som han havde købt allerede 1631, og som sammen med Øster Horne herred dengang hørte under Lundenæs len.

Vardeegnen fik snart se udslagene af hans virke-trang: 1636 købte han Haltrup i Øse, 1647 Agerkrog,

og han oprettede ladegården Østerholm i Øse. På Nørholm opførte han en ny hovedbygning, bl. a. med materialer fra Agerkrog, som han nedbrød, og han fik oprettet Nørholm birk.

Til Varde by synes han i begyndelsen at have stået i venskabsforhold, i alt fald til den bekendte og dygtige borgmester Hans Nielsen Ahrensberg. Wind henvender sig til byens gamle hospital for at få en af sit lens fattige anbragt dér, og borgmesteren lover det i overmåde venlige vendinger, her »skal Eders Welbyrdigheds Villie derudi ske, og kender os ikke alene i de, men i alle maader Eders Welbyrdighed pligtskyldige«.

I 1642 var Iver Wind 52 år gammel. Antagelig har han allerede da tænkt på sit »lejersted«, indretningen af sit gravsted eller gravkammer i kirken, som storfolk gjorde meget ud af i hine tider. Ja, fra midten af 1500-tallet var det blevet temmelig almindeligt, at man i levende live sikrede sig et fornemt lejersted, nogle lod det endog belægge med mindsten eller opsatte skønne tavler. Jeg kan ikke bevise det, men det forekommer mig nærliggende at antage, at ægteparret har ønsket sig et gravsted i Jacobi kirke, og at det var i den anledning, at de to lod lysekronen ophænge. Når man som adelsmand sikrede sig et sådant gravsted, måtte man, som det hed i bestemmelserne for Ribe domkirke, »betænke kirken med nogen synderlig foræring«. ¹⁾

Det venskabelige forhold til Varde by varede desværre ikke ved. Det var den nævnte vandmølle, der

1) Tidens interesser for gode gravsteder blev ligefrem et økonomisk aktiv for mange kirker. I Ribe domkirkes takst fra 1592 hedder det, at et hæderligt lejersted i kirken skulle fremtidig betales med 10 dl., ville man »perpetuere sig sit lejersted med ligsten«, skulle det koste 30 dl. Og ville man som adelsmand nyde lejersted for sig og arvinger, skulle man betænke kirken med nogen synderlig foræring.

vakte striden. Den lå i nærheden af den nuværende Arnbjergpavillon. Den var alt for kostbar at vedligeholde og forfaldt. Byen ville have den helt nedlagt, men Wind ville have forpagtningsafgiften. Det blev til en langvarig proces.

Imidlertid havde Wind forlængst fået et andet len. 1645 blev han lensmand på Dalum kloster ved Odense, hvor han herefter opholdt sig den meste tid. Og så kom hans tanker til at dreje sig om at få et lejersted i Dalum kirke. Det lå ham nu nærmest og var langt fornemmere end i Varde – nemlig et helt gravkapel.

Vi kan følge det af hans egen redegørelse, som han satte op over kapeldøren:

»Anno 1646 haver Konning Christian den Fierde Selv været her i Dalum Kirke og naadigst bevilget mig Iver Wind dette Capell til min, min Kiere Hustrøes og Arvingers Begravelse, hvorimod jeg lovede at give til Dalum Kirkes Reparation, som da var meget forfalden, 400 Sp. Daler. Haver jeg saa dette Capell med Epitaphio og Ornamenter ladet opbygge Gud og Kirken til Ære, Hvilket jeg og mine Arvinger selv skal holde ved lige, og til des Conservation, da er af mig dertil lagt nogen Landgilde af en gaard efter den Foundation derpaa gjort er«.

En påtænkt plan med et gravsted i Varde kirke var altså definitivt opgivet. Lysekronen havde Wind skænket – vel nok »Gud og kirken til ære« – men dog sikkert med en bagtanke om at opnå en eller anden fordel, utvivlsomt gravstedet. Hans strid med byen må have bevirket, at selv om borgerne nok kunne glæde sig over den smukke krone, har de næppe kunnet tænke med megen venlighed på giveren. Dalum lejerstedet var også af den grund mere attråværdig, men også dyrere, prisen var jo 400 speciedalere. Men så kunne han også rejse et pragtfuldt monument over sig og sin frue.

Under den ulykkelige Carl Gustavkrig dukkede fjenden pludselig op i Odense og tog Wind og flere gode mænd til fange. Denne ydmygelse sammen med ulykken, der ramte fædrelandet, har antagelig været medvirkende til, at han døde ganske kort efter, 17. feb. 1658.

Så blev da det kapel, hans tanker så længe havde drejet sig om, endelig taget i brug efter hensigten. Helvig Skinkel døde 28. juni 1667 og blev også begravet dér.

H. K. Kristensen.

SCT. BIRGITTES KIRKE OG SCT. GERTRUDS KILDEKAPEL I SIG

I 1935 udgravede pastor K. Høgsbro Østergaard en del fundamentet af en bygning på Kapelbanken i Sig. Han fandt bl. a. rester af skælkalkmørtel og små stumper tufsten. Tomten viste i det hele taget så stor overensstemmelse med dimensionerne af mindre tufstenskirket, at Høgsbro Østergaard med god grund kunne slutte, at »der har uden tvivl ligget et romansk Kapel eller Kirke paa Kapelbanken«. Det viste sig nemlig, at der også var begravelse på stedet, altså en kirkegård. Tæt syd herfor konstaterede pastor Østergaard rester af en anden bygning, hvis tomt dog var så ødelagt af ploven, at der kun var rester in situ tilbage af et øst-vest orienteret lergulv, men derhos talrige teglstensbrokker, såvel af munkesten som af tagsten. Her må da have stået en bygning i gotisk tid.

I engen neden for skrænten fandt man en tilstoppet hellig kilde, som også undersøgte. Se om disse undersøgelser K. Høgsbro Østergaard: Kapelbanken i Thorstrup Sogn. Fra Ribe Amt 1938, 17-23, og H. K. Kristensen: Sankt Gertruds Kilde, sst. 24-34.